

Ольга Кузнецова
Olha Kuznetsova

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МУЗИЧНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

MAIN TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF MUSICAL AND EDUCATIONAL ACTIVITY IN UKRAINE: HISTORY AND PRESENT

У статті розкрито сутність та зміст основних тенденцій розвитку музично-просвітницької діяльності в Україні в історичному аспекті і з позиції сучасного розвивального процесу. Виокремлено основні тенденції становлення вчителя як музичного просвітника, які виходять із того, що особистість виявляє безпосередність свого буття в плані “Я-концепції” й супроводжується актами духовної активності. З цієї позиції проаналізовано праці М. Драгоманова, О. Духновича, І. Зязюна, Г. Сковороди, П. Юркевича та ін. Розкрито розроблені музикантами-просвітителями положення про першорядне значення хорового виконавства, про зв’язок і координацію всіх музично-театральних і спеціальних дисциплін, необхідних у вивченні музичного мистецтва. Визначено, що опора на народнопісенну культуру є тією основою, на якій доцільно будувати і розвивати демократичну систему музично-естетичного виховання школярів.

Ключові слова: розвиток музично-просвітницької діяльності в Україні, історичний аспект, сучасний розвивальний процес, сутність та зміст, основні тенденції, музично-естетичне виховання школярів.

На сучасному етапі розвитку освіти відповідно до Державної програми “Освіта”, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст. та Законом України “Про вищу освіту” задекларовано комплекс концептуальних ідей і положень щодо підвищення рівня фахової підготовки майбутніх учителів. Тому актуальною стає проблема вдосконалення підготовки майбутніх фахівців, педагогів-музикантів, здатних не лише до професійної самореалізації, а й спроможних залучити підростаюче молоде покоління до глибокого пізнання творів музичного мистецтва та їх творчого розвитку в процесі музично-просвітницької роботи.

У центрі уваги музично-педагогічної сфери виявляються якраз ті сучасні явища й прояви життєдіяльності людини, виникнення яких можливо об’єктивно контролювати і достатньо цілеспрямовано формувати, задаючи смисловий “вектор” цієї діяльності. Це дуже широкий спектр інтелектуальних, професійних, чуттєвих (перцептивних) здібностей та умінь [4], форм соціальної поведінки, фізичних навичок й довільних рухів, – це уся сфера напрацьованих і суспільно закріплених різновидів діяльності й життєвої активності особистості.

Розглядаючи загальні сфери розвитку сучасної освіти, І. Зязюн виокремлює однією з основних тенденцій характерних змін саме тенденцію повернення до традицій вітчизняної освіти й культури, в яких спостерігається потужна “методологія і методика”, добре організована гуманітарна освіта на єдності вітчизняної та світової культур [2, 40].

В історичній перспективі та сучасних поглядах на проблему розвитку сучасної мистецької освіти можна виокремити декілька тенденцій становлення вчителя як музичного просвітника, але всі вони виходять із того, що особистість виявляє безпосередність свого буття в плані “Я-концепції” й супроводжується актами духовної активності.

З цієї позиції музично-просвітницька діяльність відіграє вагомe значення у процесі професійної підготовки вчителя музичного мистецтва. Учитель музичного мистецтва не може й не повинен замикатися на своєму предметі, тому що його головна мета – нести культуру

людям. Звідси народжуються основні вимоги до вчителя музичного мистецтва: постійне збагачення своїх знань, оволодіння новими сучасними методиками та музично-педагогічними технологіями.

Позиція музиканта-педагога у справі художньо-естетичного виховання дітей та юнацтва має визначатись розумінням того, що музичне мистецтво не є замкнутою художньою сферою, воно є соціальною, історичною і культурною реальністю. В усіх різновидах і жанрах музичного мистецтва присутня світоглядна позиція художника, яка у певному напрямі впливає на виконавців і слухачів. Ось чому музика є носієм загальнолюдських гуманістичних цінностей, мовою спілкування між народами. Аналіз проблем музичної педагогіки може здійснюватися на різних рівнях, вищим з яких є філософський. Для цього необхідно провести історичний екскурс та проаналізувати праці Г. Гегеля, М. Драгоманова, О. Духновича, І. Зязюна, Г. Сковороди, П. Юркевича, а також Б. Асаф'єва, С. Виготського, М. Кагана, С. Рубінштейна, М. Фуллана та ін.

Прикладом глибокого філософського аналізу специфіки мистецтва є праці Г. Гегеля, в яких підсумковуються й розвиваються на основі діалектичного вчення погляди й концепції попередників. У своїй “Естетиці”, яка включає в себе розділ “Музика”, Г. Гегель виділяє на перший план духовний зміст, а “форму” розглядає в діалектичному з ним єднанні. Розробляючи свою філософську систему, розкриваючи сутність її основних законів і категорій, вчений переносить їх на витлумачення законів самого мистецтва. Це добре помітно, наприклад, при розгляді ним таких специфічних суттєвих закономірностей музичного мистецтва, як: часова його природа (час – “основна стихія музики”; непередметний її характер (безпредметна “проникненість щодо змісту, так і щодо способу вираження складає формальну сторону музики”); логіко-діалектичний зв'язок художніх засобів, її виразності [1, 35]. Усі ці та інші положення вченого, важливі не лише для музичної педагогіки, що звертається до спеціального вивчення естетичних і художніх аспектів музичного мистецтва, а саме для педагога-практика, якому не меншою мірою потрібне глибоке розуміння її сутності, специфіки, соціальної ролі. Адже розуміння сутності основних законів і категорій діалектичного вчення приводить майбутнього вчителя музичного мистецтва до усвідомлення діалектики музично-педагогічного процесу, тих чи інших змін, що в ньому відбуваються, як особливої дії об'єктивного діалектичного закону про розвиток.

Зразком глибокої єдності переконань та духовних прагнень стали ідеї Г. Сковороди про тісний взаємозв'язок всебічності знань й широти світогляду, який поєднує у собі чітке уявлення та сприйняття видимого й невидимого світів, розуміння взаємодії законів космосу. Самопізнання, як стверджував філософ, має бути універсальним засобом морального вдосконалення суспільства, одним із шляхів досягнення гармонії життя [3, 411]. Саме такий підхід має бути основоположним у просвітницькій діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Український просвітитель О. Духнович розглядав педагогіку як “найскладніше мистецтво”, як “мистецтво мистецтв”, при чому вчителя називав майстром володіння словом. У його працях зазначено, що вчитель повинен обов'язково мати добрі знання свого предмету, володіти методикою реалізації освітнього процесу, мати педагогічні здібності. Провідну роль у педагогічній діяльності О. Духнович відводив покликанню, дбайливому ставленню до учнів та знанням та пропаганді української культури [136].

Представник київської філософської школи П. Юркевич висував високі вимоги до вчителя, до формування його духовної сфери та можливість передавати духовність учням. Тому естетична категорія в працях П. Юркевича займає провідне місце, адже в учителя повинна бути розвиненою любов до істини, потяг до добра та повага й любов до учнів. Людяність учителя, як уважав вчений, проявляється в тому, щоб він не лише може досягнути й зрозуміти істину, добро та красу, але й самому випромінювати духовність та добро й жити ними своїх учнів. Діяльність учителя П. Юркевич розглядав з позиції істини, добра та любові до учнів. “Художнє око” та чутливе серце вчений вважав основними властивостями майбутнього вчителя, адже лише той може бути вихователем, хто відчув на собі вплив прекрасних муз [5, 26].

М. Драгоманов, як український просвітител, письменник, фольклорист, педагог відводив провідну роль підготовці майбутніх учителів, працюючи викладачем у педагогічній школі та гімназії при Київському університеті. Протягом всього життя вчений проповідував національно-культурні традиції України, й вважав це важливою якістю вчителя. У праці М. Драгоманова “Народні школи України” широко розглянуті питання готовності майбутнього вчителя до педагогічної праці, а також розглянуті рівні естетичної вихованості. Особливу увагу вчений звертав на підготовку вчителів з мистецьких дисциплін, адже він вважав, що школа має дуже мало підготовлених наставників із співу, малювання та дитячої творчості. Просвітництво М. Драгоманов представляв основним “кредо” вчителя, адже він був прибічником широкого використання народознавства у середній та вищій школі. Вчений вважав український фольклор матеріалом високої художньої вартості з необмеженими етико-виховними можливостями [133].

Для розвитку музичного мистецтва ХХ – поч. ХХІ століття в Україні основоположне значення мають ідеї про спадкоємність нової культури і музичної культури минулого. Те цінне, що було зроблено і створено на початку ХХ століття прогресивними музикантами-просвітителями у сфері музично-естетичної освіти широких народних мас, стало фундаментом, на якому зароджувалась і розвивається музична культура сьогодення. Розроблені музикантами-просвітителями положення про першорядне значення хорового виконавства, про зв’язок і координацію всіх музично-театральних і спеціальних дисциплін, необхідних у вивченні музичного мистецтва, про опору на народнопісенну культуру стали тією основою, на якій будувалась і розвивалась демократична система музично-естетичного виховання широких народних мас у ХХ столітті. Для вирішення задач музичного виховання і просвітництва було створено широку сіть музичних шкіл. У різні роки діяли курси загальної музичної освіти, музичні школи для дітей та юнацтва, хорові студії, музичні класи в загальноосвітніх школах, університети культури, клуби любителів музики, народні філармонії тощо. У методах і формах навчання у цих закладах можна прослідкувати спадкоємність методичних установок музикантів-просвітителів (В. Верховинець, П. Демуцький, П. Козицький, М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий та ін.). Музично-педагогічна система розроблена музикантами-просвітителями, стала базовою для становлення і розвитку масового музично-естетичного просвітництва в Україні.

Загалом, поєднання композиторського таланту і педагогічної майстерності – характерна риса творчих особистостей вітчизняних музикантів ХХ століття. Особливий теоретичний і практичний інтерес викликає музично-педагогічна спадщина В. Верховинця, Ф. Колесси, М. Леонтовича, С. Людкевича, Л. Ревуцького та ін.

Один із основоположників створення дитячого музично-ігрового репертуару В. Верховинець успішно вирішував проблему всебічного розвитку дітей шляхом залучення їх до активної музично-ігрової діяльності. Значну частину ігор свого посібника “Веснянка” супроводжують пісні, а також танцювальні рухи, здебільшого хороводи. Композитор-педагог переконливо доводить: ніщо так не розвиває розумові й фізичні здібності дитини, її почуття й творчу фантазію, як ігри з рухами, танцями, співом [6, с. 40-42].

Велику роль народної пісні у вихованні учнів підкреслював Ф. Колесса, безпосередньо у своїй діяльності включивши її в систему навчання школярів. З цією метою він створив посібник під назвою “Шкільний співаник”, до якого входило 226 пісень. Головна мета цього посібника, як зазначав сам композитор, представити пісенний матеріал для навчання в народній і середній школі таким чином, щоб за його допомогою “привчати молодь пізнавати й цінити народну творчість та перейматися її духом” [6]. Педагогічний досвід, тонке художнє чуття та здобуток вченого-фольклориста допомогли йому відібрати для своїх праць високохудожні зразки народно-пісенної лірики, які надзвичайно яскраво розкривають дітям красу рідного краю, силу і багатство внутрішнього світу людини.

Корифей української музики С. Людкевич розпочав свою педагогічну діяльність на початку ХХ століття і вже тоді чітко визначив головні напрями розвитку музичного виховання школярів і загальнодоступний та виховний характер навчання музики, розробив нові методи викладання

і створення методичних підручників, широко використовував народнопісенну творчість для дидактичного матеріалу. У підручнику “Загальні основи музики” С. Людкевич синтезував основні положення музичної науки з метою пропаганди знань серед шкільної молоді.

Один із основоположників створення української масової пісні Л. Ревуцький яскраво увійшов в історію музичного навчання й виховання. Цикл обробок народних дитячих пісень композитора значно збагатив дитячий концертний репертуар. Як свідчить музично-педагогічна спадщина українських композиторів, своєю педагогічною діяльністю вони заклали підвалини музично-естетичного виховання на Україні, постійно піклуючись про масову музичну освіту, зробили значний внесок у теорію та практику національного музичного просвітництва. Зміст, форми і методи просвітницької роботи, запропоновані ними, не втратили своєї актуальності і в наш час, вони творчо використовуються в практиці сучасної школи.

Узагальнення передового музично-педагогічного досвіду дає змогу прослідкувати шляхи формування художньо-просвітньої діяльності провідних музикантів-педагогів. Центром музичного виховання і просвітництва у наш час стають музичні школи, школи мистецтв, музичні класи в загальноосвітніх школах. Викладачі виступають ініціаторами, організаторами народних університетів культури, музичних лекторіїв, дитячих народних філармоній, ініціюють проведення пісенних свят, тижнів музики для дітей та юнацтва, фестивалів мистецтв, концертів дитячої творчості та інших заходів, пов’язаних з пропагандою мистецтва. Найважливішим завданням учителя музичного мистецтва є формування особистості учнів, і тут не обійтися без звернення до моральних критеріїв і цінностей. Однак, якщо моральні оцінки не пов’язані з конкретною прив’язкою до соціальних фактів вплив на особистість перетворюється у примітивну моралізацію, що вбиває можливість проблемного музичного матеріалу й повноцінного сприйняття духовного продукту.

Новим підходом в організації музично-просвітницької діяльності є орієнтація на повсякденну свідомість. Так, висока оцінка теоретичного знання ніколи не означала застосування повсякденної свідомості, що узагальнюється учнем як власний досвід, а музично-педагогічні дії учня піднімаються до рівня узагальнень і принципів висновків.

Дуже часто діти приходять у школу зі сформованим суб’єктивним відношенням до музики, на базі слухацького досвіду перших шести – семи років. То могли бути факти фальшивого звучання піаніно у дитячому садку, якому мають протистояти яскраві відео записи сучасних музичних казок, мюзиклів, а недуже вміло зіграному маршу під час музичного заняття – естрадні музичні програми. Нерідко до цього додається відсутність смаку батьків, у яких уроки музики велися в школі формально, і не давали ніяких уявлень про музику, як мистецтво, що оточує нас у повсякденному житті.

Одне з основних завдань майбутнього вчителя музичного мистецтва – нести культуру людям. Учитель музичного мистецтва, насамперед, повинен бути фахівцем у своїй справі і вчити розуміти й любити музику не лише дітей, але й донести музику до їхніх батьків, старших товаришів. Якщо простежити окремі періоди нашої історії, то стає очевидним, що про це лише говорилося, а те, як усе було в реальному житті й до яких результатів прийшло суспільство стало явним, завдяки процесам перебудови. Визначально, що в методології музичної освіти широкий загальний погляд на музично-просвітницьку роботу дає розуміння того, що абстрактне засвоєння “правил музики” не може залучати до музичного мистецтва, скоріше воно здатне відвернути учнів від музики. Основна ж задача музично-просвітницької діяльності: сприяти виявленню учнем любові до музичного мистецтва; домогтися щоб школярі відчували потребу в спілкуванні з мистецтвом. Саме відомі музиканти-просвітители визначали, що лише любов до музики може привести до її розуміння, тому їх увага була спрямована на те, як важливо зв’язувати музику з життям, з навколишнім світом дитини. Заклики, з якими виступали музичні діячі ХХ століття проголошували те, що необхідно звільнити музичне виховання від пут формалізму.

Список використаних джерел

1. Гегель Г. Философия духа /Г. Гегель //Энциклопедия философских наук. – М. : Мысль, 1956. – С. 202–328.
2. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії: навч. посіб. для вчителів, аспірант., студ. /Іван Андрійович Зязюн, Галина Михайлівна Сагач. – Київ : Українсько-фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302, [1] с.
3. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Г. Сковорода ; пер. М. Кашуба ; пер. поезій В. Войнович. – Львів : Світ, 1995. – 526 с.
4. Сучасний тлумачний словник української мови [за заг. ред. В. Дубічинського. – Харків : Школа, 2008. – 1008 с.
5. Українські діячі культури про музичне виховання школярів та проблеми методики його викладання: збірка наук. ст. [редактор-упорядник А.В. Козир]. – Київ : НПУ, 1998. – 44 с.
6. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: навч. посібник /В.Ф. Черкасов. – Київ : ВЦ “Академія”, 2016. – 240 с. – (Серія “Альма-матер”).

The article reveals the essence and content of the main tendencies of the development of musical education in Ukraine in the historical aspect and from the standpoint of the modern development process. The main tendencies of the formation of a teacher as a musical enlightener are outlined. They are based on the fact that the person reveals the immediacy of his being in terms of the “I-concept” and are accompanied by acts of spiritual activity. From this position, the works of M. Drahomanov, O. Dukhnovych, I. Ziazun, H. Skovoroda, P. Yurkevych and others are analyzed. The musicians-educators developed a position on the paramount importance of choreographic performance, the connection and coordination of all musical theatrical and special disciplines necessary for the study of musical art. It is determined that the reliance on folk-verse culture is the basis on which it is expedient to build and develop a democratic system of musical and aesthetic education of schoolchildren.

Key words: *development of musical and educational activity in Ukraine, historical aspect, modern development process, essence and content, main tendencies, musical and aesthetic education of schoolchildren.*

УДК: 378.147.091.31.-051:785.1:7.071.2

DOI: 10.32626/2309-9763.2018-25.-2.40-47

Віктор Лабунець, Жанна Карташова
Viktor Labunets, Zhanna Kartashova

ПОЕТАПНА МЕТОДИКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

STAGE-BY-STAGE METHODOLOGY OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MUSIC TEACHERS IN THE PROCESS OF INTEGRATION OF INSTRUMENTAL-PERFORMING DISCIPLINES

У статті розкрито поетапну методика фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі інтеграції інструментально-виконавських дисциплін; обґрунтовано напрями розвитку кожного з етапів; розроблено блоки методів. У дослідженні зміст фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається як комплексна цільова програма, у якій кожна окрема дисципліна являє собою органічну складову змісту всебічної професійної підготовки.

Ключові слова: *інтеграція, інтеграційний підхід, інструментально-виконавська підготовка, методи навчання, методи інтеграції, поетапна методика, структурні компоненти.*